

„Trochu pathosu, obřadnosti a starobylosti aby člověk pohledal,“ tak povzdechl jednou na synodu farář Tomáš Pavelka. Vzdychám s ním, ale kudy na to?

Otázka v názvu je samozřejmě provokace. Pathos nelze uměle „vyrobit“, leda jeho neautentickou imitací. Vyplývá však přirozeně z podstaty bohoslužeb. Vždyť tady jde o život a smrt, spásu a zahynutí, o kříž a vzkříšení, tedy o skutečnosti nad pomyšlení závažné a naléhavé, vpravdě existenciální. Je ovšem třeba dát pathosu, který spontánně vzniká z vědomí, že zde jde o to nejvyšší, jeho místo, **nepřekážet mu, rozumět mu a pečovat o něj**. K tomu snad může trochu přispět i psychologie.

Reformační důraz na Slovo je v tradici, jež u nás převládá, spojován s velmi silným důrazem na „slovo“ s malým „s“ – oproti obrazu, symbolu a obřadu. K omezování na slovo vedla asi i doba tajných bohoslužeb, třeba někde ve stodole. S tím souvisí patrně naše zvýšená civilnost, ostražitost vůči pathosu. Snad zde hraje roli i naše národní povaha a jazykové cítění, však nejčastější adjektivum spojované se slovem pathos je „falešný“, a odvozené slovo „patetický“ je už skoro úplně negativní. Budeme tedy hledat rovnováhu mezi pathosem a střizlivou až plachou zbožností našich sborů.

Co je vlastně pathos? Slovník cizích slov uvádí: vzrušený stav, prudké hnutí myslí, vzletný způsob projevu. V oblasti ducha jde o **vášnivě vzrušení plynoucí z maximálního osobního nasazení** otevřeného pro extázi, kterému ovšem odpovídají silná expresivní, obrazná slova, doprovázená charakteristickou mimikou a pantomimikou. Toto nasazení může jít někdy „až na doraz“, někam k hranicím nemoci; v podobném smyslu řekne básník, že je nemocný láskou. Pathos znamená i naplnění duchem (člověk je na-dechnut, jde o jistý **druh nadšení**). Současně má v sobě pathos vždy něco **slavnostního**, tíhne k obřadu a starobylosti, to jsou jeho pomocné nástroje. Pathos – toť důstojnost, nikoli křik.

Pathos má své místo především při chrámové bohoslužbě. Už při jejím zahájení je možno mu dát patřičný výraz – nebo ho naopak brzdit, bránit mu. Příklad postupu oslabujícího pathos (přeháním): Duchovní vstoupí za stůl Páně (s „akademickou“ čtvrt hodinou, protože Bůh přece může počkat) a s přátelským úsměvem osloví shromáždění: „Vážení přátelé, milé sestry, milí bratři! Vítám vás všechny co nejsrdčněji v tomto našem shromáždění. Prosím, posad'te se a na zahájení si zazpíváme ...“ Diametrálně jiné zahájení si pamatuji z bránického kostela. Luděk Rejchrt, mistr pathosu, nechával varhaníka řadu minut preludovat (aby omezil štěbetání, k němuž mívají účastníci bohoslužeb sklon). Jeho příchod – vždy takřka na vteřinu přesný – doprovázelo několik taktů zesílené, slavnostně znějící hudby. Za stolem Páně nevyhledával oční kontakt se shromážděnými a zahájil klasickou tajemnou formulí „Ve jménu Boha Otce, i Syna, i Duchu svatého – AMEN.“ Tato slova pronášel hlasitě, s hlavou poněkud skloněnou. Zde vidím liturgicky důležitý detail: V tomto okamžiku jde mezilidská vzájemnost stranou, jeden každý z nás stojí sám před svatým Hospodinem. Snad bezděčně, snad vědomě vyjadřuje tento detail i něco ze starého katolického ritu, kdy kněz stával obrácen k oltáři, zády k lidu. Rejchrt mluvil v tuto chvíli s **maximálním důrazem a vážností, které byl schopen vyjádřit bez úletu do exaltace**. I v dalších částech vedl bohoslužby se stejnou péčí o pathos. Snad i proto se do jeho kostela sjížděli lidé z celé Prahy, přestože se nijak nesnažil působit duchaplně a ani v nejmenším se nepodbízel vkusu posluchačů.

Má smysl zabývat se všemi těmito formálními podrobnostmi? Nemáme se raději spolehnout, že kazatelova upřímná víra si vždy najde i přiměřené vyjádření? Víme, že v umění a ve špičkovém sportu i leckde jinde hrají často právě detaily velkou roli. Jsem přesvědčen, že i při bohoslužbách promyšlené, osvědčené drobné liturgické úkony mohou vést k prohloubenému prožitku, a to kazatele i jeho posluchače – docela podobně jako vybroušené, duchaplné formulace v kázání a v modlitbě.

Pavel Říčan
www.pavelrican.cz